

Yttrande

Datum 2019-10-28
Klassificering 1.1.4
Dnr RAÄ-2019-1624

Ert 2019-06-24
Er U2019/02263/UH

Avdelning Staben
Enhet Ledningsstöd

Yttrande avseende synpunkter på regeringens forskningspolitik

Ärendet

Riksantikvarieämbetet har inbjudits att komma med synpunkter på regeringens forskningspolitik.

Sammanfattning

Inför kommande forskningspolitik vill Riksantikvarieämbetet uppmärksamma humanioras och kulturarvets betydelse och potential för den hållbara samhällsutvecklingen. Demografiska förändringar, ett förändrat klimat och en digital transformation av samhället är några av de största utmaningarna för såväl samhället i stort som för kulturarvets bevarande, användning och utveckling.

Myndigheten vill särskilt lyfta fram vikten av nya och utvecklade forskningsinfrastrukturer, främjandet av tvärvetenskapliga samarbeten och betydelsen av digitalisering och datadriven forskning som avgörande framgångsfaktorer för att möta aktuella och kommande samhällsutmaningar. De är också förutsättningar för att nå målen i Agenda 2030, de nationella kulturmiljömålen och för medverkan i internationella samarbeten, i synnerhet inom ramen för EU:s kommande ramprogram för forskning, *Horizon Europe*.

Därutöver vill Riksantikvarieämbetet särskilt framhålla vikten av tvärdisciplinära samarbeten och möjligheterna för kulturarvsinstitutionerna att initiera, bedriva och medverka i forskning. I propositionen Kulturarvspolitik (prop.2016/17:116) lyfts särskilt museernas betydelsefulla roll i samhället, och vikten av att de bidrar till forskning.

Synpunkter på regeringens forskningspolitik

Bakgrund

Humanistiska perspektiv och ett kulturarv som bevaras, används och utvecklas, är grundläggande förutsättningar i en värld där de stora utmaningarna handlar om utformningen av dagens och framtidens samhälle. Globalt och nationellt sker såväl

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Bankgiro 5052-3620

långsamma som snabba förändringar. Förändrad demografi, ett förändrat klimat och ett alltmer digitaliserat samhälle är några av de största påverkansfaktorer på utvecklingen av samhället idag. Utmaningarna i samhället och för kulturarvsområdet är komplexa och kräver samarbete över såväl forskningsdiscipliner som nationella gränser för att övervinnas.

Regeringen har satt upp som mål att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer. Det är viktigt att beakta den humanistiska forskningens och kulturarvsförvaltningens behov i utformningen av en ny forskningspolitisk inriktning. Många av de aktuella samhällsutmaningarna kan hanteras med stöd av kulturarvet och det kulturhistoriska materialet. En förutsättning för detta är dels att kulturarvet bevaras, dels att det görs tillgängligt för vidare användning. Här finns utmaningar kring både förutsättningarna för bevarandet och möjligheterna för digital spridning och därigenom ökad nytta inom forskningen och samhällsutvecklingen.

Kulturarv är en källa till kunskap och en förutsättning för vår förståelse för det förflutna, vår samtid och för utformningen av vårt framtida samhälle. Det är också en förutsättning för social och ekonomisk hållbarhet, bildning och upplevelser. Kulturarvet omfattar materiella och immateriella spår av mänsklig aktivitet genom historien. Det omfattar därigenom bebyggelsen, landskapet, den biologiska mångfalden, museisamlingar, konst och historiska föremål, arkeologiska lämningar, traditionella hantverksmetoder och berättelser. På kulturarvsområdet förenas en rad olika forskningsdiscipliner, för att gemensamt nå en djupare förståelse för bland annat migration, klimat, sociala samhällsstrukturer och dess förändringar över tid. Denna kunskap är av stor betydelse för att kunna åstadkomma stabila, hållbara och inkluderande samhällen, såväl idag som i framtiden.

Kulturarvet lyfts allt mer fram som en tillgång i arenan för en hållbar utveckling, såväl socialt, miljömässigt och ekonomiskt. Parallellt utnyttjas också kulturarvet och historien som en utgångspunkt för att motivera politiska och ekonomiska beslut, i synnerhet vid svåra samhällsförändringar och i konflikthärdar. Kulturarvets roll och potential för det hållbara samhällsbyggandet lyfts bland annat fram genom EU:s ramprogram för forskning (Horizon 2020), de globala hållbarhetsmålen (Agenda 2030), Sveriges miljömål och i forskningsrådet Formas nationella forskningsprogram för hållbart samhällsbyggande.

Enligt regeringens mål för kulturmiljöarbetet ska det statliga kulturmiljöarbetet främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser,
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Ansvaret för ett hållbart samhälle och ett kulturarv som bevaras, används och utvecklas delas gemensamt av samhället. För att kunna nå regeringens mål förutsätts ökad samsyn, dialog och samarbete mellan olika aktörer, organisationer och forskningsdiscipliner.

Socialt hållbart samhälle och demografiska förändringar

Befolkningsökning, geografisk mobilitet, klimatrelaterade miljöförändringar, konflikter och konsumtionsmönster påverkar människors och samhällets handlingsutrymmen nu och i framtiden. Dessa faktorer orsakar globala maktförskjutningar, särskilt rörande resursanspråk, vatten- och matförsörjning samt urbanisering. På ett nationellt plan medför behovet av nya bostäder, lokaler och infrastruktur i de stora städerna ett stort exploateringsstryck. På landsbygden blir upprätthållandet av kulturvärdena och förvaltningen av kulturarvet en allt större utmaning.

I en komplex värld behöver människor tillgång till samhällets minne i form av kulturarv. Hur kulturarvet tolkas och förmedlas är avgörande för att kunna problematisera och skapa sammanhang, ur en mångfald av perspektiv. Metoder för tolkning för att främja förståelse av kulturarvet, till exempel med hjälp av kulturarvspedagogik, kommer att bli allt viktigare i framtiden. Det behövs ökad kunskap och utveckling kring framgångsrika processer och metoder, ett område som idag inte uppfylls av museer eller akademi och där forskningsinsatserna idag är marginella.

Aktuella och kommande forskningsbehov omfattar frågor kring identitet och representativitet, värdering och etik. Forskningen behöver fokusera på konsekvenserna av dessa förändringar, för samhället och kulturarvets roll och

betydelse i sammanhanget. Frågorna kommer att kretsa kring vilket kulturarv som bevaras, vilken och vilkas historia som lyfts fram och på vilket sätt historien skildras och förmedlas. Det kommer fortsatt att behöva belysas hur kulturarvet används för att splittra olika samhällsgrupper och parallellt belysa framgångsfaktorer för hur kulturarv bidrar till ett inkluderande och socialt hållbart samhälle.

Ett bevarat kulturarv i klimatförändringarnas spår

I såväl arbetet för ett hållbart samhälle som för kulturarvsförvaltningen i stort innebär klimatförändringarna ett stort tryck på anpassning till nya förhållanden. Ett förändrat klimat innebär högre temperaturer, ändrade nederbördsmonster, stigande havsnivåer och fler extrema väderhändelser. Klimatförändringarna leder bland annat till ökad risk för översvämning, ras, skred och brand. Förutom den typen av plötsliga händelser, har det också långsiktiga effekter, som att vittring och annan nedbrytning av material påskyndas på grund av högre fuktbelastning. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse är i många fall särskilt sårbar för klimatförändringar och ofta lokaliserad till mera utsatta områden, exempelvis längs med landets kuster. Ett förändrat klimat innebär också förändringar av hela landskap, med helt ny flora och fauna som följd. Detta påverkar i sin tur förutsättningarna för bevarande av såväl materiellt som immateriellt kulturarv. Kunskaper om tidigare odlings- och försörjningsstrategier blir alltmer viktiga efterhand som befintlig matproduktion hotas av förändringar i klimat och miljö.

Klimatanpassning av kulturarv innebär att förhålla sig till och planera för de nya förutsättningar som klimatförändringarna för med sig för att undvika eller begränsa skador. Under de senaste åren har nya samarbeten mellan olika organisationer utvecklats, för att begränsa risker, minska sårbarhet och anpassa Sverige till ett förändrat klimat. Arbetet behöver fortsatt vila på en stark vetenskaplig grund, med samarbeten över flera olika forskningsdiscipliner.

Ett exempel på satsningar, som är en del av det samlade klimatanpassningsarbetet, är mer effektiv energianvändning vid renovering och underhåll av den befintliga bebyggelsen. Utifrån Energimyndighetens forskningsprogram *Spara och Bevara*, arbetar en rad aktörer gemensamt genom tvärvetenskaplig forskning och utveckling. Kompetens, kunskap och beprövade lösningar ska finnas tillgängliga så att alla berörda aktörer ska kunna integrera energieffektivisering och bevarande av kulturvärden vid renovering, underhåll och utveckling av kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Satsningen avser också att

bidra till att Sverige blir ledande inom Europa avseende tjänster och produkter inom effektiv energianvändning i kulturhistorisk bebyggelse.

Tvärvetenskap för utveckling av kulturarvet och dess förvaltning

Kulturarvsarbetet omfattar en rad olika perspektiv och frågeställningar. En betydande del handlar om att utvinna och förmedla kunskaper från historien. Detta omfattar bland annat uppbyggnad av ny kunskap om de historiska objekten och den tid de härrör ifrån, historiska traditioner och hantverk, såväl som andra aspekter av mänsklig verksamhet, som historiska förlopp och utbredningen av kulturer, språk och traditioner, och deras påverkan på vår samtid och framtid.

För att kunna bidra med ökad kunskap och nytta krävs också en effektiv och ändamålsenlig förvaltning av kulturarvet, för ett långsiktigt bevarande för framtiden. Hur kulturarvet bevaras beror i hög grad på den löpande förvaltningen och de yttre omständigheterna. Här föreligger olika typer av risker, såväl på kort som på lång sikt. Naturkatastrofer, bränder, stölder och skadegörelse, såväl som olämpliga val av metoder och material, försummelse eller oaktsamhet kan innebära irreversibla skador och förluster av unika värden för framtida kunskapsutvinning.

Forskningen på kulturarvsområdet är på många sätt fragmenterad och saknar ofta tvärvetenskapliga plattformar, även om utvecklingen har gått framåt de senaste åren, med ökande samarbeten mellan olika forskningsinstitutioner. Frågeställningarna är komplexa och kräver samarbete mellan flera forskningsdiscipliner och forskningsanläggningar för att kunna besvaras. Ingen enskild nationell organisation har idag kapacitet eller uppdrag att kunna omfatta hela bredden av frågeställningar. Här finns ett stort behov av att skapa närmare samarbeten mellan naturvetenskap och humaniora.

De senaste årens landvinningar inom naturvetenskapen har inneburit avsevärd nytta för den humanistiska forskningen. Genom utvecklingen av DNA- och isotopanalys har tidigare myter om människans utveckling och utbredning kunnat undanröjas. Synkrotrontechnik ger fördjupade materialkunskaper, exempelvis genom att tydliggöra skaderisker för regalskeppet Vasa. Med ny nanoteknik utvecklas smarta och kostnadseffektiva material som minskar risken för skador i den långsiktiga förvaltningen. Det finns dock fortfarande ett gap som behöver överbryggas mellan kulturarvsinstitutionerna och de naturvetenskapliga forskningsinstitutionerna, för att nytta och effekter ska kunna uppstå.

Heritage science är ett expanderande tvärvetenskapligt forskningsområde som förbinder humaniora, naturvetenskap och teknik i syfte att utveckla möjligheterna för kulturarvets bevarande, tolkning och förmedling. Heritage science är brett och mångfacetterat. Det omfattar specifika forskningsområden som enskilda materials egenskaper såväl som bredare frågor som historiska förlopp och utbredningen av kulturer, språk och traditioner. Området lyfts bland annat fram i Horizon 2020 och genom en påbörjad etablering av en europeisk forskningsinfrastruktur, E-RIHS, *European Research Infrastructure for Heritage Science*, i samarbete med Joint Programming Initiative (JPI) och ICCROM.

Heritage science är ännu inte formellt etablerat som forskningsområde i Sverige. Inte heller har Sverige haft möjlighet att medverka i de europeiska konsortiumbildningarna då en motsvarande nationell infrastruktur har saknats. Dock initierades ett nationellt nätverk för heritage science 2017, med flera universitet, museer, RISE, inklusive forskningsinfrastrukturena Scilifelab, MAX IV och ESS.

Det finns ett tydligt behov av att etablera en svensk forskningsinfrastruktur för heritage science. Det skulle skapa förutsättningar för samarbeten och synergier i Sverige, men också innebära att Sverige kan ansluta sig till och dra nytta av de europeiska satsningarna, samt medverka i större strategiska satsningar.

Kulturarvsdata och datadriven humanistisk forskning

Idag och i framtiden kommer datamängder att utgöra en central hörnsten i samhällets utveckling. Med stora datamängder av god kvalitet kan artificiell intelligens effektivisera arbetet på ett annat sätt än vad människor kan göra. Stora datamängder som kan kombineras kommer att vara avgörande för att driva utvecklingen av forskning, utveckling och innovation.

Kulturarvsdata kan berika, knyta ihop, skapa förståelse och kontext till andra datakällor. Kulturarvsinformation skapar mening och förståelse över tid och ger ledtrådar kring vilka konsekvenser viss samhällsutveckling kan få och i vilken riktning utvecklingen bör ske. Kulturarvsdata kan också väcka intresse kring nya koncept och på så sätt vara understödjande för innovation och nya lösningar in på en marknad. Det krävs dock en god förmåga att utveckla och förvalta dessa informationstillgångar. Med utveckla menas att de kan berikas med både tidigare analog information, förädlad digital information och ny digital information. Förvalta

innebär att datamängderna inte bör ses som tillfälliga resurser, utan tillgångar vars värde växer över tid.

Idag är en mycket stor del av det kulturhistoriska materialet inte möjligt att bearbeta med digitala metoder eftersom det ännu inte är digitaliserat. Digitalisering av kulturhistoriska samlingar innebär att det behöver finnas kompetens kring hur olika typer av material ska digitaliseras – ofta på forskarnivå. Vid digitaliseringen behöver materialet också placeras i en infrastruktur där det kan kopplas ihop med andra resurser, för vidare bearbetning maskinellt av forskare, till exempel med stöd av artificiell intelligens.

En satsning på digitalisering av humanistisk forskning har förvaltningstekniska skillnader mot flera andra forskningsområden. Materialet förvaltas på kulturarvsinstitutionerna, medan forskningen oftast bedrivs på annat håll. Därför är det viktigt att skapa en tydlig ansvarsdelning kring förvaltning av datamängder, kompetensförsörjning och vilken roll de traditionella institutionerna spelar. Därutöver är det viktigt att de datamängder som behövs ur ett forskningsperspektiv är digitala. Datamängder som inte är digitala kommer att användas i betydligt mindre utsträckning. Användning av av artificiell intelligens förutsätter också digitaliserade datamängder med relevant metadata.

Om svensk humanistisk forskning ska vara fortsatt internationellt konkurrenskraftig är det av stor vikt att satsningar sker på utveckling av kunskap och kompetens om datadriven forskning, både hos kulturarvsinstitutionerna och inom forskningen. Det är också av avgörande betydelse att det utvecklas infrastrukturer för datadriven forskning och datamängder avseende kulturhistoriskt material. I en sådan framtid kommer den humanistiska forskningen att spela en viktig roll i kombination med andra forskningsdiscipliner för att svara på de komplexa frågeställningar som samhället ställs inför.

Museernas utveckling och roll i forskningen

Genom regeringens proposition Kulturarvspolitik och den nya museilagen (2017:563), gavs Riksantikvarieämbetet ett samlat ansvar för museifrågor. Museilagen anger att museerna ska bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning. Museerna ska också bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad, bland annat genom att ha hög kompetens inom sina ämnesområden. Därutöver ska museerna aktivt förvalta

sina samlingar och bedriva publik verksamhet som är kunskapsbaserad, tillgänglig och anpassad till användarnas olika förutsättningar.

I museisektorn finns ett stort behov av såväl samverkan kring forskning och kunskapsuppbyggnad som finansiering av forsknings- och utvecklingsverksamhet. Av ekonomiska skäl har dock forskningen vid museerna under lång tid varit begränsad, både när det gäller den kulturhistoriska forskningen som medverkan i annan forskning.

Museerna bör ges bättre förutsättningar för forskning utifrån sina samlingar och det kulturhistoriska materialet med tanke på den unika kunskap och kompetens som de har. Flera museer ingår redan idag i forskningsinfrastrukturer och har utvecklat nationella och internationella forskningssamarbeten. Det krävs dock mera medel till forskning och utveckling om museerna fortsatt ska kunna bedriva sådan verksamhet och kunna bidra i andra forskningssammanhang.

Detta yttrande har beslutats av överantikvarien Knut Weibull efter föredragning av enhetschefen Stefan Nilsson. Även enhetschefen Lotta Boss har deltagit i den slutliga handläggningen.

Knut Weibull, överantikvarie

Stefan Nilsson, enhetschef

Kopia till: Kulturdepartementet